สัตว์ในเรื่องเล่าของชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ

Animals in the Community Narrative of Si Sa Ket Province

ชานนท์ ไชยทองดี / Chanont Chaithongdee

สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ 33000, ประเทศไทย
Program in Thai, Faculty of Education, Sisaket Rajabhat University, Si Sa Ket 33000, Thailand

Email : pronont@gmail.com

Received: March 7, 2023
Revised: March 30, 2023
Accepted: April 27, 2023

Abstract

This article aims to study community stories in Si Sa Ket Province involving sacred animals. The study was conducted with a qualitative research methodology using data obtained from field interviews by selecting subjects together with the study of folklore documents in 11 communities, including 1) Ban Khon Kam, Khon Kam Sub-district, Yang Chum Noi District 2) Ban Huai Tik Chu, Huai Tik Chu Sub-district, Phu Sing District 3) Ban Nong Ngu Lueam, Nong Ngu Lueam Sub-district, Benchalak District 4) Ban Chan, Chan Sub-district, Kanthararom District 5) Ban kham moei, Kham Naim Sub-district, Kanthararom District 6) Ban Phue Mai, Mueang Sub-district, Kantharalak District 7) Ban Khamin, Khaem Sub-district, Uthumphon Phisai District 8) Ban Lao Sen, Bok Sub-district, Non Khun District 9) Ban Nong Makluea, Non Kho Sub-district, Non Khun District 10) Ban Nong Nok Chao, Rang Raeng Sub-district, Uthumphon Phisai District and 11) Ban Samrong Phlan, Samrong Phlan Sub-district, Phrai Bueng District. The study found stories about sacred animals: insects, reptiles, mammals and poultry. The narratives found are linked to the implications of beliefs reflecting the identity as a community culture about memories, important people, nature, and the supernatural of the community. There was also a relationship between ethnic groups lifestyles, and well-being including the wisdom of the villagers in the community.

Keyword: Animals, Si Sa Ket Province, Narrative

บทคัดย่อ

บทความวิจัย สัตว์ในเรื่องเล่าของชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องเล่าของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้วิธีศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ภาคสนามโดยเลือกแบบเจาะจงพร้อมกับการศึกษาเอกสารในด้านคติชนวิทยา นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เกี่ยวข้องกับสัตว์ในชุมชน 11 ชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนที่พบเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ที่สื่อความหมายศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญกับชุมชนในด้านวัฒนธรรม ได้แก่ 1) บ้านคอนกาม ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย 2) บ้านห้วยตึ๊กชู ตำบลห้วยตึ๊กชู อำเภอภูสิงห์ 3) บ้านหนองงูเหลือม ตำบลหนองงูเหลือม อำเภอเบญจลักษ์ 4) บ้านจาน ตำบลจาน อำเภอกันทรารมย์ 5) บ้านคำเมย ตำบลคำเนียม อำเภอกันทรารมย์ 6) บ้านผือใหม่ ตำบลเมืองอำเภอกันทรลักษ์ 7) บ้านขมิ้น ตำบลแขม อำเภออุทุมพรพิสัย 8) บ้านเหล่าเสน ตำบลบก อำเภอโนนคูณ 9) บ้านหนองมะเกลือ ตำบลโนนค้อ อำเภอโนนคูณ 10) บ้านหนองนกเจ่า ตำบลรังแร้ง อำเภออุทุมพรพิสัย และ 11) บ้านสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง ผลการศึกษาพบว่าชุมชนดังกล่าวมีเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับแมลง สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และสัตว์ปีก เรื่องเล่าที่พบมีความเชื่อมโยงกับนัยของความเชื่อที่สะท้อนอัตลักษณ์ เป็นวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวกับความความทรงจำ บุคคลสำคัญ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติของชุมชน อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ รวมถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชน

คำสำคัญ: สัตว์ เรื่องเล่า จังหวัดศรีสะเกษ

บทนำ

“สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ใช่เพียงเนื่องจากว่าเหมาะสมที่เอามา ‘กิน’ เท่านั้น
แต่เหมาะที่เอามา ‘คิด’ ด้วย”
“[N]atural species are chosen not because they are “good to eat”
but because they are “good to think.”

[The Savage Mind (1966), แปลโดย Edmund Leach]
(Wisudthiluck, 2017)

คติชนวิทยา (folklore) เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งในวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ที่มีขอบข่ายและเป้าหมายสำคัญ คือ การศึกษาวัฒนธรรมการแสดงออกของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะการแสดงออกทางศิลปะทั้งรูปแบบของศิลปะการใช้ถ้อยคำในการเล่านิทานประเภทต่าง ๆ บทเพลงพื้นบ้าน สุภาษิต ปริศนาคำทาย ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ศิลปะในการทำเครื่องใช้พื้นถิ่นรวมไปถึงความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งล้วนเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้งนี้คติชนวิทยามีความเชื่อมโยงกับประเด็นทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ (Nathalang, 2003)

ข้อมูลประเภทเรื่องเล่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคติชน Wheat (2007, as cited in Sangkaphan- thanon, & Sangkaphanthanon, 2018) เห็นว่าการศึกษาตำนาน และคติชนวิทยาสามารถเปิดทัศนียภาพ ใหม่สู่ความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับรากเหง้าของปัญหาทางนิเวศวิทยา และการสถาปนาวัฒนธรรมที่ยึดเอานิเวศวิทยาเป็นศูนย์กลาง (ecocentrism) ขึ้นมาแทนที่วิธีคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ Sangkaphanthanon & Sangkaphanthanon ได้อธิบายถึงกรณีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์และพืชในเรื่องเล่าของ “เผ่าหิมะ” (tribes of snow) ว่า มีตำนานกล่าวถึงเหตุการณ์ช่วงที่โลกร้อนเป็นไฟ จากนั้นก็เกิดหิมะสีแดงตกลงมายังพื้นโลกสามครั้ง โดยชนเผ่าหิมะประกอบด้วยสองกลุ่ม คือกลุ่มของพืช และสัตว์ ซึ่งมีการจำแนกอย่างเป็นระบบ เป็นกลุ่มที่ไม่มีเลือด ประกอบด้วยพืชพรรณ ต้นไม้ และหญ้า กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่มีเลือด ได้แก่ สัตว์ ต่าง ๆ เช่น กบ งู นกยูง หงส์ นกอินทรี หมี ลิง และมนุษย์ ทั้งนี้สิ่งที่น่าสนใจคือการจำแนกสัตว์นั้นมีการแยกเป็นสัตว์ป่า และสัตว์เลี้ยง แสดงให้เห็นถึงการจัดระบบองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของคนโบราณที่มีความใกล้เคียงกับความรู้ทางธรรมชาติวิทยาในปัจจุบันเป็นอย่างมาก Nathalang (2003) อธิบายว่า ข้อมูลประเภทตำนานปรัมปราของมนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก มีจินตนาการความคิดว่าโลกนี้มีผู้สร้าง แต่จินตความคิดว่า “ใครเป็นผู้สร้างโลก” อาจหลากหลายแตกต่างกันไป เช่นคิดว่าผู้สร้างโลกคือ นก (ฮาวาย) เหยี่ยว (อินเดียนแดง) นกปีกดำ (กรีก) แมงมุม (อินเดีย) แมงเต่าทอง (อินเดียนแดง) หนอน (อินเดียนแดง) น่าสนใจว่าผู้สร้างโลกไม่ได้มีแต่พระเจ้าที่สูงส่งดังปรากฏในศาสนาหลักของโลก แต่สัตว์เล็กสัตว์น้อย เช่น แมงมุม แมงเต่าทอง หรือแม้แต่หนอนก็เป็นผู้สร้างโลกได้

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์มีความสำคัญในระดับวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการรับรู้ และตีความในหลายมิติ การศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่ามีความน่าสนใจในประเทศไทยมีการศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่าหลายประเภท เช่น สัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ในเรื่องสั้นไทย ของ Anuwatkasem (2005) ที่พบว่าเรื่องสั้นของไทยมีการใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์เพื่อการนำเสนอจุดประสงค์สำคัญของผู้แต่งเพื่อเลี่ยงที่จะกล่าวอย่างตรงไปตรงมาในเรื่องศีลธรรม การเมือง การปกครอง วิธีการใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์พบว่ามีการสร้างสรรค์ขึ้นจากลักษณะทางกายภาพ พฤติกรรม อุปนิสัยโดยอาศัยความหมายที่สั่งสมไว้ในประสบการณ์ เช่น ภาษา สุภาษิต คำพังเพย ศิลปกรรม และวรรณคดีในครั้งอดีต

การศึกษาสัตว์ในนวนิยายของ Rithisrithorn (2019) ที่พบว่าภาพแทนของสัตว์ในนวนิยายปรากฏเกี่ยวกับภาพแทนธรรมชาติด้านร้ายและด้านดี ภาพแทนธรรมชาติด้านร้ายมีการนำเสนอผ่านตัวละครอมนุษย์ (สัตว์ สัตว์ประหลาด) ภาพแทนธรรมชาติด้านดีมีการนำเสนอผ่านตัวละครอมนุษย์ (สัตว์) การศึกษาครั้งนี้ยังทำให้เห็นว่าอำนาจของมนุษย์ และอำนาจของธรรมชาติต่างก็ไม่ได้นำมาซึ่งชัยชนะต่อกันและกันอย่างเบ็ดเสร็จ

การศึกษาสัตว์ในนิทานไทยของ Chaowalitprapan (2004) ที่พบอนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยเกี่ยวกับสัตว์ ได้แก่ อนุภาคคนสมพาสกับสัตว์ อนุภาคสิ่งเหนือธรรมชาติสมพาสกับสัตว์ และอนุภาคสัตว์สมพาสกับสัตว์ต่างชนิดกัน ความหมายของอนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยเป็นอนุภาคที่มีความหมายในเชิงสากล และมิติทางวัฒนธรรม

ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ที่ปรากฏในวัฒนธรรมชุมชน Kongpim (2019) พบว่า ชาวชุมชนบ้านขาวมีความนับถือทวดนางเรียม โดยมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญาจระเข้น้ำเค็มที่ชื่อทวดนางเรียม หรือทวดคลองนางเรียม มีสามีชื่อว่าทวดตาขุนที่อาศัยในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสัตว์ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นอัตลักษณ์ด้านความเชื่อของชุมชน

นอกจากนี้ยังพบว่าการศึกษาของ Muengluang & Buahom (2020) พบว่าสัตว์ที่พบในหนังสือเรียนมีคุณค่าในฐานะของข้อมูลคติชนวิทยาในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้แก่ สัตว์ที่มาจากนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นภาคต่าง ๆ สัตว์ที่มาจากนิทานเทียบสุภาษิต สัตว์ที่มาจากนิทานอีสป สัตว์ที่มาจากเพลงกล่อมเด็ก สัตว์ที่มาจากเพลงร้องเล่น สัตว์ที่มาจากสำนวนภาษิตซึ่งมีความสัมพันธ์ในฐานะบทบาทของการเป็นข้อมูลคติชนวิทยาในมิติการศึกษาเป็นการให้ความรู้อบรมระเบียบแบบแผนอันพึงปฏิบัติซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญและเป็นสากล

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยเสนอทำให้เห็นถึงความสำคัญของสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่ารูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากแนวคิดที่ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมีองค์ความรู้นิเวศแบบดั้งเดิมที่สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเคารพธรรมชาติ การเรียนรู้กับธรรมชาติ การศึกษาเรื่องสัตว์ในเรื่องเล่า นิทาน ตำนานมีแง่มุมในการศึกษาอย่างหลากหลาย ไม่ว่าเป็นอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ เพื่อตรวจสอบแนวคิดใน การแบ่งแยกระหว่างมนุษย์ และสัตว์ผ่านการนำเสนอภาพแทนของสัตว์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์และจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์ การกลายร่างจากมนุษย์เป็นสัตว์ หรือสัตว์เป็นมนุษย์ในนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น (Sangkaphanthanon & Sangkaphanthanon, 2018) จากการศึกษาทางคติชนวิทยาในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษพบว่า มีข้อมูลที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ เรื่องเล่าของชุมชนที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับสัตว์ ทั้งนี้เรื่องเล่าดังกล่าวมักมีการให้ความสำคัญกับสัตว์ในชุมชนโดยเฉพาะประเด็นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ที่ผ่านมามีการศึกษา เกี่ยวกับสัตว์ที่เกี่ยวกับเรื่องเล่าในจังหวัดศรีสะเกษ เช่น สัตว์ในนิทานพื้นบ้านเขมรถิ่นตำบลศรีสะอาด อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ของ Munturaj (2004) ที่พบว่ามีนิทานเกี่ยวกับสัตว์ประเภททั่วไป ซึ่งสัตว์ที่พบ ได้แก่ หอย แมลง กระต่าย เสือ คางคก ช้าง สุนัขจิ้งจอก ไก่ เต่า สิงโต นอกจากนี้ยังมีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ตำนาน ของ Sukkum (2021) ที่พบว่าชาวบ้านชุมชนตำบลกู่อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษยังคงให้ความสำคัญกับอารักษ์ ซึ่งพบว่าปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ม้าตัวใหญ่ สุนัขตัวใหญ่ นอกจากนี้จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่าแต่ละชุมชนยังคงสืบทอดเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามในการวิจัยว่าจังหวัดศรีสะเกษยังปรากฏเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ในมิติใดบ้าง และตั้งสมมติฐานในการวิจัยว่าเรื่องเล่าดังกล่าวยังคงหลงเหลือปรากฏในบางชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ในชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ

ทบทวนวรรณกรรม: ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางคติชนวิทยา

ข้อมูลทางคติชนมีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ มีรูปแบบและโครงสร้างที่แน่นอนและตายตัวแม้มีเนื้อหาที่แตกต่างกันไปบ้าง เช่น รูปแบบของนิทาน ปริศนา ภาษิต ฯลฯ การศึกษาด้วยวิธีนี้ทำให้ผู้ศึกษาสามารถ จำแนกรูปแบบ และโครงสร้างได้อย่างแน่นอนตายตัวซึ่งผลการศึกษายังสามารถตรวจสอบได้ (Maneerat, 1982)

การศึกษาสัญลักษณ์จัดว่าเป็นวิธีการศึกษาทางคติชนวิทยาอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งสัญลักษณ์เป็นการใช้แนวความคิดหนึ่งหรือของอย่างหนึ่งเพื่อแทนแนวความคิดอื่นหรือของอย่างอื่น ด้วยเนื้อหาบางประเภทของคติชนวิทยาไม่สามารถกล่าวออกมาตรง ๆ ได้ จึงต้องใช้สัญลักษณ์ ทั้งนี้การศึกษาคติชนด้วยวิธีศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ที่ชาวบ้านใช้เพื่อเข้าใจถึงแนวคิด อารมณ์และจิตใจของชาวบ้าน รวมถึงเพื่อให้เข้าใจถึงสัญลักษณ์ที่แท้จริงของสังคม สัญลักษณ์ที่ปรากฏในคติชนมักอยู่ในบทเพลงพื้นบ้าน ความฝัน นิทานเรื่องตลก เป็นต้น ด้วยเหตุผลที่ว่าทุกสังคมย่อมมีกฎระเบียบให้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งบางครั้งกฎระเบียบต่าง ๆ สร้างความกดดันให้กับคนในสังคม จึงพบเรื่องเล่าประเภทล้อเลียน ตลกขบขันปรากฏอยู่ในคติชนอยู่เสมอเพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดนั้นลง ซึ่งเรื่องที่นำมาล้อเลียนมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับเพศ การเมือง ศาสนา เช่น เรื่องความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างบุคคลในครอบครัวที่ห้ามอยู่ใกล้ชิดกัน เช่น ลูกเขยกับแม่ยาย พี่เขยกับน้องเมีย (Maneerat, 1982)

นักคติชนวิทยา และนักมานุษยวิทยาอาจคุ้นเคยเรื่องเล่าระหว่างมนุษย์และสัตว์ โดยเฉพาะเรื่องราวในนิทานปรัมปราหรือในพิธีกรรม โคลด เลวี สโทรสส์ (Claude Levi-Strauss) ได้วิเคราะห์เรื่องราว และเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ในนิทานปรัมปราของชนพื้นเมืองหลายแห่งเขาพบว่า รูปลักษณ์ของสัตว์หรือพฤติกรรมบางอย่างมีส่วนช่วยอธิบายปัญหาข้อขัดแย้งที่แก้ไม่ตกในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสัตว์ (Winithasathitkul & Phramaha- chirachant, 2015)

งานวิชาการด้านคติชนวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ ได้แก่ การศึกษาของ Lakul & Tularak (2017) ที่ศึกษาแบบเรื่องและอนุภาคสัตว์สีเผือกในตำนานเมืองล่มที่แปรสภาพเป็นบึงน้ำในอีสาน โดยใช้กรอบแนวคิดแบบเรื่องและอนุภาคทางคติชนวิทยา พบว่า ตำนานเมืองล่มทั้งหมด 10 เรื่อง จาก 30 สำนวน สามารถจัดอนุภาคได้ 5 ประเภท คือ อนุภาคการกินปลาไหลเผือก อนุภาคการกินกระรอกเผือก อนุภาคการจับปลาดุกเผือก อนุภาคการกินเก้งเผือก และอนุภาคการกินปลาฝาเผือก โดยสาเหตุของเมืองล่มทั้งหมดนั้นเกิดจากการกระทำของสัตว์เผือก และเหล่านาคสัตว์สีเผือกจึงมีลักษณะแทนสัญลักษณ์ของ “นาค” และ “การทำลาย” อย่างไรก็ตามในตำนานเมืองพานนั้นได้ให้พังพอนเผือกแทนสัญญะของสัตว์ที่คอยคุ้มครองบ้านเมือง ซึ่งต่างจากตำนานเมืองล่มฉบับอื่น ดังนั้นนิทานของสัตว์สีเผือกในภาคอีสานจึงมีลักษณะแทนลางบอกเหตุหรือสิ่งผิดปกติ มีความหมายสองนัย กล่าวคือ สัตว์สีเผือกนัยของการทำลาย และสัตว์สีเผือกนัยของการคุ้มครอง อนึ่ง น่าสังเกตว่า ตำนานเหล่านี้มีการเล่าเรื่องกระจายอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานตอนบนและตอนกลางเท่านั้น

Thongkaw et al. (2018) ได้ศึกษาความเชื่อทางวิญญาณทวดที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้โดยศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “ทวด” อันเป็นวิญญาณนิยม (animism) ที่มีส่วนผสมของ ความเชื่อ (beliefs) มานา (mana) หรือเรื่องความเชื่อเรื่องสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ (totemism) อันส่งผลให้เกิดรูปแบบทางความคิดความเชื่อทางจิตวิญญาณเทวรูปสัตว์ เช่น ทวดงู ทวดเสือ ทวดช้าง ที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการขยายรากความรู้เดิมของทฤษฎี totemist จากอดีตมาถึงยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ Ongkeaw (2010) ได้ศึกษาความเชื่อที่เป็นมงคลและอวมงคลเกี่ยวกับพืช และสัตว์ของชาวบ้าน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในส่วนที่เกี่ยวกับสัตว์ พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ที่เป็นมงคลด้านความสุขความเจริญ เช่น แมว ผึ้ง สุนัข ไก่ โดย เชื่อว่าสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษดูแล้วมีความสง่างาม มีคุณประโยชน์ ทำให้ผู้เลี้ยงมีความสุขความเจริญ มีลาภ มีบุญบารมี นอกจากนี้ยังเป็นสัตว์เลี้ยงที่น่ารัก เป็นเพื่อนยามเหงา เนื่องจากมีความกตัญญูรู้คุณ ส่งผลให้ผู้เลี้ยงสัตว์เหล่านี้มีจิตใจเยือกเย็นมีความสุข สัตว์ที่เป็นมงคลด้านโชคลาภ เช่น กง จิ้งจก สุนัข งูเหลือม ปากเป็ด สำหรับความเชื่อที่เป็นอมงคลเกี่ยวกับสัตว์ ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านอำเภอสิงหนครเชื่อว่าสัตว์ที่เป็นอมงคลเนื่องจากทำให้เกิดความทุกข์ ได้แก่ นกฮูกนกเค้าแมว นกแสก

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นทำให้ทราบถึงความสำคัญของสัตว์ในมิติของการศึกษาทางคติชนวิทยาที่ให้ความหมายของสัตว์ในฐานะเรื่องเล่าที่มีความสำคัญเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการเป็นตัวแทนของกลุ่มชนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีความหมายในทางเชิงวัฒนธรรมทั้งในแง่ความหมายมงคล และอวมงคล

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์จากเขตชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

2. คัดเลือกชุมชนเพื่อรวบรวมข้อมูลประเภทมุขปาฐะโดยคัดเลือกจากชุมชนที่ยังคงมีการเล่าเรื่อง เกี่ยวกับสัตว์ในฐานะข้อมูลทางคติชน 11 ชุมชน ได้แก่ 1) บ้านคอนกาม ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย 2) บ้านห้วยตึ๊กชู ตำบลห้วยตึ๊กชู อำเภอภูสิงห์ 3) บ้านหนองงูเหลือม ตำบลหนองงูเหลือม อำเภอเบญจลักษ์ 4) บ้านจาน ตำบลจาน อำเภอกันทรารมย์ 5) บ้านคำเมย ตำบลคำเนียม อำเภอกันทรารมย์ 6) บ้านผือใหม่ ตำบลเมือง อำเภอกันทรลักษ์ 7) บ้านขมิ้น ตำบลแขม อำเภออุทุมพรพิสัย 8) บ้านเหล่าเสน ตำบลบก อำเภอโนนคูณ 9) บ้านหนองมะเกลือ ตำบลโนนค้อ อำเภอโนนคูณ 10) บ้านหนองนกเจ่า ตำบลรังแร้ง อำเภออุทุมพรพิสัย และ11) บ้านสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง

3. เก็บข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรที่อาศัยในพื้นที่ 11 ชุมชน โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ที่มีความรู้ดี ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธีกรรม ผู้นำด้านวัฒนธรรม และ

ประชาชนในพื้นที่ จากนั้นคัดเลือกเรื่องเล่าจากการสัมภาษณ์ที่มีความสมบูรณ์ และเกี่ยวข้องกับสัตว์รวมถึงสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน จำนวน 11 เรื่อง จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 11 คน

4. จำแนกข้อมูลจากเรื่องเล่าตามประเภทของสัตว์ ได้แก่ แมลง สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และสัตว์ปีก

5. วิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงกับความรู้เกี่ยวกับสัตว์ที่สอดคล้องกับข้อมูลทางคติชนวิทยา

6. เรียบเรียงผลการวิจัย สรุปผล อภิปรายผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาสัตว์ในเรื่องเล่าของชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลมุขปาฐะจากชาวบ้านในชุมชนทั้งหมด 11 ชุมชน เพื่อนำข้อมูลมุขปาฐะมาจำแนกตามประเภทของสัตว์ประกอบการพรรณนาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับบริบทของแต่ละชุมชน ผลการศึกษามีดังนี้

5.1 แมลง

จี่นายโม้บ้านคอนกาม ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย

บ้านคอนกาม ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย เป็นหมู่บ้านหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นที่ครอบคลุมไปถึงบางส่วนของอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร และอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล และแม่น้ำชี บ้านคอนกามเดิมชื่อนครก้าม ขึ้นตรงอำเภอคง (ราษีไศล) จังหวัดขุขันธ์ ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครอง ขึ้นกับอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ปัจจุบันเมืองนครก้าม หรือบ้านคอนกาม ตำบลคอนกามจึงเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอยางชุมน้อยในปัจจุบัน

บ้านคอนกาม มีเรื่องเล่าว่าท้าวคันธนาม ขุนนางฝ่ายลาว (บางสำนวนกล่าวว่าเป็นตัวละครสำคัญในนิทานพื้นบ้านอีสาน) เป็นมนุษย์แปดศอก มีพละกำลังแข็งแรงได้เดินทางผ่านมาพักที่โนนพัก (ปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านคอนกามริมถนนสายราษีไศล-ยางชุมน้อยมีต้นตาลล้อมรอบ) ได้ออกไปหาอาหารจึงพบรูจี่นายโม้ที่โนนขาคีมจากนั้นจึงขุดรูเพื่อจับตัวจี่นายโม้ โดยใช้เถาวัลย์ผูกขาติดกัน แล้วนำด้ามเสียมคอนกลับที่พัก ในระหว่างทางจี่นายโม้ได้หลุดหนีไปเหลือก้ามสองก้ามให้ท้าวคันธนามคอนกลับที่พักจึงเป็นที่มาของชื่อ “คอนก้าม” หรือ “นครก้าม” ตั้งแต่นั้นมา คอนขาจี่นายโม้ ปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ (C. Sihawong, personal communication, September 11, 2022)

5.2 สัตว์เลื้อยคลาน

5.2.1 จระเข้บ้านห้วยตึ๊กชู ตำบลห้วยตึ๊กชู อำเภอภูสิงห์

ชาวบ้านห้วยตึ๊กชูเล่าว่าตนเองเป็นชาติพันธุ์เขมรที่อพยพจากแขมร์กรอม (เขมรล่าง)

โดยแต่งตั้งให้นายชื่นเป็นผู้ดูแลปกครองลูกบ้าน ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษาเขมร พื้นที่รอบหมู่บ้านเป็นป่าอุดมไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด มีลำห้วยตึกชูซึ่งที่เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นลำห้วยที่ศักดิ์สิทธิ์ มี การเล่าสืบกันมาว่าลำห้วยแห่งนี้มีโดนกะแซไท (ภาษาเขมร คำว่าโดน ใช้เรียกนำหน้าชื่อผู้หญิงวัยชราที่เป็นอารักษ์หรือพระภูมิเจ้าที่ กะแซไท แปลว่าเศรษฐี) เป็นอารักษ์ มีเรื่องเล่าว่ายายกะแซไทใช้ชีวิตตัวคนเดียว หุงข้าวด้วยน้ำมะพร้าว ดื่มแต่น้ำมะพร้าว อาบน้ำจากน้ำบ่อที่ดูแลเป็นอย่างดี จนกระทั่งยายกะแซไทเสียชีวิตลงจึงไปเป็นอารักษ์ดูแลรักษาลำห้วยตึกชู ยังมีเรื่องเล่าอีกว่านกที่บินข้ามลำห้วยนั้นต้องตายทุกตัว หากผู้ใดไปรบกวนหรือกระทำสิ่งที่ไม่ดีก็มีอันเป็นไป เมื่อชาวบ้านพากันไปหาปลาไปเก็บผักหักฟืนก็เคารพบูชา หากผู้ใดต้องการปลาไปทำอาหารต้องนำดอกไม้ไปกราบบอกกล่าวขอปลากับท่านแล้วจะมีปลากระโดดขึ้นมาบนฝั่ง ชาวบ้านจึงร่ำลือ และเคารพนับถือมาตลอด นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าว่า มีเณรสองรูปอยากทดลองวิชาเนื่องจากได้ยินชาวบ้านร่ำลือกันว่าห้วยตึกชูมีอาถรรพ์ จึงได้ลงไปในลำห้วย หลังจากนั้นไม่มีวี่แววของเณรรูปนั้นที่ขึ้นฝั่ง เหตุประหลาดเกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านตกใจเมื่อชาวบ้านพบจระเข้เผือกอยู่ในลำห้วย จึงสันนิษฐานว่านั่นคือเณรที่ลงไปในน้ำ (N. Matkhao, personal communication, September 15, 2022)

5.2.2 งูบ้านหนองงูเหลือม ตำบลหนองงูเหลือม อำเภอเบญจลักษ์

บ้านหนองงูเหลือมเกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานของชาวส่วย เมื่อปี พ.ศ. 2444 ผู้ก่อตั้ง คือ นายนน มาสุข (คนในหมู่บ้านเรียกพ่อโต่ส่วยหรือพ่อโต่แท่น) ตามชื่อของบุตรสาวที่ได้เดินสำรวจเพื่อจับจองที่นาจนมาพบหนองน้ำอยู่กลางป่าดง บริเวณดังกล่าวมีดินดีมีทำเลเหมาะแก่การทำนาจึงได้กลับไปชวนนายโสดา บุญเลิศ และนายบุญมา บุญเลิศ โดยบอกว่าพบที่ดินใกล้หนองน้ำแห่งมีดินดีอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา เป็นที่ราบแต่มีงูเหลือมมาก จึงเรียกหนองแห่งนี้ว่าหนองงูเหลือม และเรียกป่าที่อยู่เหนือหนองน้ำว่าดอนงูเหลือม หากเหล่างูเหลือมลงเล่นน้ำในหนองน้ำจะทำให้สัตว์ต่าง ๆ ไม่กล้าลงไปในหนองน้ำ มีเรื่องเล่าว่าประมาณ พ.ศ. 2450 ชาวบ้านได้ช่วยกันถางป่าซึ่งอยู่ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของหนองน้ำ เพื่อขับไล่เหล่างูเหลือมให้หนีไปหลังจากชาวบ้านช่วยกันถางเสร็จจึงสร้างกฎขึ้นด้านทิศตะวันออกของหนองน้ำ ในตอนกลางคืนได้ยินเสียงฆ้องกลองตีดังลั่นรบกวนพระเณรในวัด ทั้งยังทำให้พระเณรมีอาการเจ็บป่วยจนชาวบ้านได้นิมนต์พระรูปหนึ่งที่ ชาวบ้านเรียก “ยาคูพา” มาจำพรรษาเป็นสมภารวัด แต่ยังคงมีเรื่องพระเณรในวัดเกิดอาการเจ็บป่วยอยู่เช่นเดิม ทำให้ไม่มีผู้ใดกล้าอยู่จำวัด ชาวบ้านและยาคูพา จึงได้ปรึกษากันนำเอาหิดลีคนบ้านโนนค้อ มาส่อง (เข้าทรง) พบว่าพญางูเหลือมไม่ให้ชาวบ้านมาอยู่อาศัยบริเวณนี้ จึงมารบกวนทำให้พระเณรเจ็บป่วย และบอกให้ไปอยู่สถานที่แห่งใหม่ ชาวบ้านจึงได้ปรึกษาหารือกันจากนั้นจึงไปได้กุฏิพระออกนำไปสร้างฝั่งตรงข้ามหนองน้ำด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดหนองงูเหลือมใต้ในปัจจุบันหลังจากนั้นพระเณรในวัดไม่มีอาการเจ็บป่วยอีก (K. Tamthong, personal communication, September 16, 2022)

5.2.3 งูบ้านจาน ตำบลจาน อำเภอกันทรารมย์

บ้านจานเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ราบลาดเขา มีแหล่งน้ำที่สำคัญหลายแห่ง ได้แก่ หนองแก หนองขมี หนองจอก ฯลฯ บ้านจานตั้งอยู่ทิศตะวันออกของอำเภอเมือง และตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอกันทรารมย์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2320 นายจ่อย ซึ่งเดิมเป็นชาวบ้านผักบุ่งได้อพยพ

มาทำไร่ทำนา และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่โนนหนองมะเลทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านจานในปัจจุบัน ต่อมาได้เห็นว่าโนนจานเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากจึงได้ชวนชาวบ้านอีกประมาณ 4 ครอบครัว มาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ที่โนนจาน เนื่องจากมีต้นจานเป็นจำนวนมากจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านจาน” มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหนองโฮงว่า เป็นหนองน้ำเก่าแก่ประจำหมู่บ้านตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน มีน้ำขังตลอดทั้งปีเป็นดอนดินบริเวณกว้างอยู่ตรงกลางหนอง พื้นที่บริเวณหนองโฮงเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านจานเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีเรื่องเล่าว่าครั้งหนึ่งมีหญิงสาวที่บ้านอยู่ละแวกหนองโฮงชื่อ “จ่อย” ได้ออกไปหาเห็ดบริเวณป่าหนองโฮงในตอนเช้าได้พบงูยักษ์ตัวสีดำขนาดใหญ่เท่าต้นมะพร้าว มีดวงตากลมโตสีแดงเลื้อยออกมาจากหนองน้ำจากนั้นเลื้อยหายไปในป่า ทำให้นางเกิดความตกใจกลัว จึงวิ่งกลับไปในหมู่บ้านเพื่อเล่าเหตุการณ์ดังกล่าวให้ผู้คนฟัง สร้างความตื่นกลัวเป็นอย่างมาก เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ “นางจ่อย” ผู้ที่ได้พบเห็นงูยักษ์มีอาการป่วยด้วยความตกใจกลัวจนถึงขั้นเสียชีวิตในเวลาต่อมา มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหนองโฮงอีกว่ามีครอบครัวหนึ่งได้จัดงานบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจ้างวงดนตรีมาเปิดเพลงในงาน แต่ไม่ได้บอกเจ้าที่ ทำให้ชายคนที่มีหน้าที่เปิดเพลงหายตัวไปยังกลางหนองโฮงที่มีพื้นที่เป็นดอน พร้อมด้วยอุปกรณ์ทั้งหมดที่ใช้ในงาน เช้าของวันใหม่จึงเห็นว่าชายคนนี้ได้อยู่กลางหนองโฮง เขาได้ขอขมาเจ้าที่เหตุการณ์จึงกลับเป็นปกติ นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าว่ามีชาวบ้านอายุประมาณ 14-15 ปี ได้พากันออกไปหาเก็บของป่ากับเพื่อนในบริเวณป่าหนองโฮง ขณะที่เดินออกมาได้เรียกหาเพื่อนให้รีบออกมาอยู่นานพอสมควร แต่ก็ยังไม่เห็นจึงตัดสินใจเข้าไปในหมู่บ้านตามผู้ใหญ่บ้านรวมถึงผู้อาวุโสให้มาช่วยออกตามหา และได้จัดพิธีกราบไหว้ขอขมาที่อาจเข้าไปทำผิดกับเจ้าที่เจ้าทางเข้า (A. Kraisi, personal communication, September 18, 2022)

5.2.4 เต่าบ้านขมิ้น ตำบลแขม อำเภออุทุมพรพิสัย

บ้านขมิ้นก่อตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ. 2348 เดิมพื้นที่แห่งนี้เป็นป่า มีเพียงหนองน้ำปัจจุบันได้ขุดลอกใหม่ ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านนำโดย นายขันธ์ แขมคำ ซึ่งอพยพมาจากบ้านแขม จากนั้นจึงปรับพื้นที่ป่าเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนการตั้งชื่อหมู่บ้านมีการตั้งตามลักษณะทางกายภาพที่พบคือมีต้นขมิ้น (ชาวบ้านเล่าว่าเป็นขมิ้นเครือแต่ปัจจุบันไม่พบขมิ้นเครือแล้ว) ทั้งนี้มีเรื่องเล่าว่าก่อนก่อตั้งบ้านขมิ้นมีการอพยพ และตั้งถิ่นฐานของขอมซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มที่สร้างปราสาทสระกำแพงใหญ่ คาดว่าชนกลุ่มนี้คงหาพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยเพื่อสร้างปราสาท โดยมารวมตัวกันในบริเวณพื้นที่บ้านขมิ้นในปัจจุบันเพื่อสร้าง “นครผือ ประตูขมิ้น” ไว้เป็นที่พักอาศัย มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหนองสะชอนว่า ในอดีตการตั้งถิ่นฐานต้องเลือกทำเลที่มีแหล่งน้ำ จึงมีการปรับพื้นที่ป่าเพื่อปลูกบ้านเรือน และเป็นดอนปู่ตา มีการสร้างที่พักสงฆ์บริเวณทิศใต้หนองสะชอน ชาวบ้านเคยพบอิฐสีแดง (เรียกตามชาวบ้าน) ในหนองน้ำจำนวนมาก ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ หนองสะชอนตั้งอยู่ระหว่างสำนักสงฆ์บ้านขมิ้นกับดอนปู่ตา ชาวบ้านเล่ากันว่าหนองสะชอนแห่งนี้หากมีวัว ควาย ลงไปกินน้ำหรือนอนแช่น้ำ น้ำก็ไม่มีวันขุ่นและไม่ส่งกลิ่นเหม็น ชาวบ้านเล่าว่ามีเต่าจำนวนมากอยู่ในหนองสะชอนนี้ เรื่องเล่าเกี่ยวกับเต่าในหนองสะชอนมีรายละเอียดว่า เมื่อมีปรากฏการณ์ต่างๆ หรือมีการจัดงานบุญงานที่มีเสียงอึกทึกครึกโครมชาวบ้านจะพบเต่าขึ้นมาจากหนองน้ำ การที่เต่ามาปรากฏให้เห็นนั้นเป็นการมาเพื่อบอกกลางบอกเหตุ หากแก้ไขแล้วไม่สำเร็จลุล่วง จะมีคนในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วย หรือ

เกิดอุบัติเหตุ เคยมีปรากฏการณ์ในการจัดงานบุญกฐินที่ชาวบ้านพบตะพาบน้ำ หนักประมาณ อยู่ภายในงาน คาดว่าคงขึ้นมาจากหนองสะซอนเพื่อมารับบุญกฐินเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ เป็นอย่างมาก (S. Chittakot, personal communication, September 15, 2022)

5.3 สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

5.3.1 สุนัขบ้านหนองมะเกลือ ตำบลโนนค้อ อำเภอโนนคูณ

บ้านหนองมะเกลือตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดศรีสะเกษ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอโนนคูณ ในอดีตเป็นส่วนหนึ่งของบ้านหนองมะเกลือ หมู่ 8 ตำบลโนนค้อ หลังจากนั้นได้แยกตำบลหนองกุงจากตำบลโนนค้อ ผู้มาตั้งหมู่บ้านคือ ผู้ใหญ่สิง โพธิ์คำ สาเหตุที่ตั้งชื่อบ้านหนองมะเกลือเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีต้นมะเกลือใกล้หนองน้ำ ชาวบ้านเล่าว่าได้มีการย้ายถิ่นฐานโดยมีเรื่องเล่าว่ามีสุนัขตัวหนึ่งไปเจองูอยู่บริเวณหนองงูเหลือม แล้ววิ่งหนีมาเจอเต่าที่หนองตากล จากนั้นสุนัขถูกเต่ากัดขา สุนัขจึงวิ่งสามขาเนื่องจากเจ็บขาข้างที่เต่ากัดและไปหยุดอยู่บริเวณหนองน้ำซึ่งมีคนไปเห็นจึงเรียกหนองนั้นว่าหนองสามขา จากนั้นสุนัขวิ่งต่อไปจนถึงบ้านหนองมะเกลือและพบจระเข้ก็ตกใจวิ่งย้อนกลับไปทางหนองน้ำจึงได้ชื่อว่าหนองบักจ่อยน้อย ตามลักษณะของสุนัขตัวดังกล่าว สุนัขได้วิ่งต่อไปทางหนองน้ำอีกแห่งหนึ่ง ดังนั้นหนองน้ำแห่งนั้นจึงได้ชื่อว่าหนองบักจ่อยใหญ่ จากนั้นมันก็วิ่งต่อไปทางหนองน้ำอีกแห่งและเหนื่อย (โซ) อยู่บริเวณนั้น จึงได้เรียกหนองแห่งนั้นว่าหนองบักโซ ท้ายที่สุดมันไปตายที่หนองน้ำในอีกหมู่บ้านหนึ่ง หนองน้ำนั้นจึงได้ชื่อว่า หนองหมาตาย (บ้านโนนคูณ) (P. Kaewkantho, personal communication, September 10, 2022)

5.3.2 ตัวเมยบ้านคำเมย ตำบลคำเนียม อำเภอกันทรารมย์

บ้านคำเมย เป็นหมู่บ้านตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว แต่เดิมตั้งอยู่บริเวณโนนคำเมย มีเรื่องเล่า ว่าในอดีตพื้นที่บ้านคำเมยเป็นป่าไม้ขนาดใหญ่ มีสัตว์ป่าหลายชนิด มีน้ำซับหรือน้ำคำไหลซึมอยู่ตลอดเวลาจนเกิดเป็นลำธารแหล่งน้ำ สัตว์ป่าเหล่านั้นก็ได้ลงมากินน้ำคำแห่งนี้อยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะสัตว์ป่าที่มีชื่อว่าตัวเมยได้ลงมากินน้ำและนอนแช่น้ำ ชาวบ้านจึงได้เรียกที่แห่งนี้ว่าคำเมย คำ หมายถึง น้ำคำ เมยคืออีกชื่อหนึ่งของกระทิง ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีนัยของความเข้มแข็งและการต่อสู้ จึงเรียกว่าคำเมย (บ้านคำเมย) (Y. Charoensap, personal communication, September 18, 2022)

5.3.3 วัวบ้านเหล่าเสน ตำบลบก อำเภอโนนคูณ

บ้านเหล่าเสนเป็นหมู่บ้านชาติพันธุ์ลาว ตั้งอยู่ตำบลบก อำเภอโนนคูณ จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2470 ผู้ที่มาตั้งบ้านคนแรกคือพ่อใหญ่บัว หมุดหมั้น ซึ่งย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านโพนเมือง ตำบลโนนกะเล็น อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี บ้านเหล่าเสนเมื่อแรกตั้งเป็นหมู่บ้าน อุดมด้วยสัตว์ป่าโดยเฉพาะลิง จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านลิงส่อง เนื่องจากทุกเช้ามีฝูงลิงปีนขึ้นไปบนต้นไม้แล้วส่องดูคนในหมู่บ้าน ภายหลังไม่เป็นที่พอใจแก่ผู้ที่มาตั้งหมู่บ้านจึงเปลี่ยนมาเป็นชื่อบ้านดงบัง เนื่องจากภูมิประเทศของหมู่บ้านเป็นป่ารกหลังจากนั้นจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านเหล่าเสน มีเรื่องเล่าว่าในอดีตชาวบ้านพบผีที่ห่องอีด่าง (ร่องน้ำ) เป็นผีที่เป็นวัวตัวใหญ่สีดำลายขาว ไม่มีใครกล้าเข้าไปในป่านั้นหลังจากที่เห็นวัวผี ครอบครัวของนางจวนและนางเขียน

ผู้เป็นเจ้าของที่ดินพยายามที่เข้าไปถางป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำนา จนเป็นเหตุให้นางจวนและนางเขียนกลายเป็นหม้ายเนื่องจากสามีเสียชีวิตหลังจากถางป่า ชาวบ้านเชื่อว่าหากผู้ใดเข้าไปในห่องอีด่างกลับออกมาก็เจ็บไข้ได้ป่วย จนนางจวน และนางเขียนต้องปล่อยให้เป็นที่รกร้างหลายปี ปัจจุบันพื้นที่บริเวณนั้นเป็นที่นา ลูกหลานสืบเชื้อสายของ นางจวนและนางเขียนจึงบริเวณนั้นว่าห่องอีด่าง (P. Boonchalee, personal communication, September 10, 2022)

5.3.4 เสือโคร่งบ้านผือใหม่ ตำบลเมือง อำเภอกันทรลักษ์

บ้านผือใหม่ เป็นชุมชนที่ห่างจากตัวเมือง 6 กิโลเมตร มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและทุ่งนา ชาวบ้านส่วนใหญ่มีสำนึกทางชาติพันธุ์ว่าตนเองเป็นชาวเขมรถิ่นไทยที่อพยพมาจากกัมพูชา โดยเรียกตนเองว่าขแมร์ในหมู่บ้านมีหนองน้ำเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน มีนกเป็ดน้ำและต้นผือ (ต้นกก) เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านผือใหม่ ส่วนคำว่า “ใหม่” มาจากการแยกหมู่บ้านออกจากหมู่บ้านเดิม

มีเรื่องเล่าว่าบ้านผือใหม่ในอดีตมีเสือโคร่งขนาดใหญ่มาในหมู่บ้านเป็นวันมีคนในหมู่บ้านตั้งวงดื่มสุรา และเล่นการพนัน (ชาวบ้านเรียกว่าเล่นโบก) แล้วเสียจนหมดตัว จึงพาลโกรธคนอื่นและโวยวายเสียงดัง มี การกล่าวคำด่าต่อตากลางเมือง (ศาลกลางบ้าน) หาว่าไม่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ยอมช่วยตนให้ชนะพนัน จากนั้นได้เอารูปปั้นปู่ตามาชนกัน ในคืนวันเดียวกันได้มีเสือโคร่งขนาดใหญ่เดินรอบหมู่บ้าน ประมาณ 2-3 วัน แต่ไม่ได้ทำร้ายคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านสันนิษฐานว่าเสือโคร่งตัวนี้คงมาหาชายคนดังกล่าวที่ไปลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านหลังจากที่ชาวบ้านไปขอขมากับเสือโคร่งตัวนั้น เช้าวันรุ่งขึ้นเสือตัวดังกล่าวได้หายไปจากวันนั้นทำให้ไม่มีผู้ใดกล้าลบหลู่ (V. Viman, personal communication, September 15, 2022)

5.4 สัตว์ปีก

5.4.1 นกเจ่าบ้านหนองนกเจ่า ตำบลรังแร้ง อำเภออุทุมพรพิสัย

บ้านหนองนกเจ่าในอดีตมีชื่อว่าบ้านเก่าและบ้านแดง ชาวบ้านเล่าว่าในอดีตพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นป่าใหญ่เต็มไปด้วยสัตว์ป่า มีแหล่งน้ำบริบูรณ์ ทางทิศเหนือจรดแม่น้ำมูล มีห้วยสำคัญล้อมรอบโนนทราย คือ ห้วยแคน และห้วยตาโดมีลักษณะเป็นที่ลุ่มที่เหมือนเกล็ดกระดองเต่า ผู้นำทั้งสองหมู่บ้านได้เรียกบุคคลสำคัญมาปรึกษามีชายคนหนึ่งเสนอว่าควรตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านฮังกา แต่มีชายวัยอีกคนค้านเนื่องจากคำว่ากา มีนัยเหมือน สีดำก้นหม้อจากนั้นได้มีผู้เฒ่าท่านหนึ่งเสนอว่า “บ้านเฮามีหนองน้ำนาข่อยมีนกเจ่าฝูงบักใหญ่น่าสิเอาชื่อสัตว์เหล่านี้มาประกอบเป็นชื่อหมู่บ้าน” เหตุผลคือ นกเจ่าตัวสีขาวหากินเป็นฝูง จึงขอให้ตั้งชื่อหนองน้ำว่า หนองนกเจ่า ชื่อหมู่บ้านก็ขอตั้งว่าบ้านหนองนกเจ่าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (N. Khamnal, personal communication, September 15, 2022)

5.4.2 นกยูงบ้านสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง

บ้านสำโรงพลัน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ เหตุที่ได้ชื่อสำโรงพลัน เนื่องจากว่ามีหนองน้ำที่ชาวบ้านเรียก เป็นภาษาเขมรว่า ตระเปียงคลัน (หนองคลัน) มีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ ชาวบ้านเรียกต้นไม้ชนิดนี้เป็นภาษาเขมรว่า เดอมสำรอง (ต้นสำโรง) ใต้ต้นสำโรงมีงูเหลือมอาศัยอยู่

เป็นจำนวนมากจนชาวบ้านเกิดความเคารพยำเกรง เมื่อชาวบ้านเกิดโรคภัยได้พากันไปบนบานกับหนองดังกล่าว และหายอย่างน่าอัศจรรย์ทำให้ชาวบ้านนำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า สำรองคลัน และเรียกกันจนถึงทุกวันนี้ โดยเรียกเป็นภาษาไทยว่า สำโรงพลัน

มีเรื่องเล่าว่าเคยมีฝูงนกยูงบินเข้าหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นลางไม่ดีหากอยู่ต่อไปอาจมีเภทภัย จึงได้มาอพยพอยู่ที่ภูมิระมอล ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกบ้านกระแมด ประมาณหนึ่งกิโลเมตร ต่อมาได้มีเก้งเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นลางไม่ดีจึงได้ย้ายมาอยู่บริเวณหนองปิด อยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันออกหนองปิด ซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอไพรบึงปัจจุบัน จากนั้นได้เกิดโรคระบาดทำให้ผู้คนล้มตาย จึงพากันอพยพมาอยู่ที่บริเวณตระเปียงปั่นรัว (หนองปั่นรัว) ซึ่งเป็นป่าช้าของบ้านสำโรงพลันอยู่ทางทิศใต้โรงเรียนบ้านสำโรงพลัน บริเวณดังกล่าวมีฝูงลิงจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านพากันอพยพมาอยู่ที่ตั้งของบ้านสำโรงพลันในปัจจุบัน (A. Whanwong, personal communication, September 10, 2022)

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาสัตว์ในเรื่องเล่าของชุมชนจังหวัดศรีสะเกษพบว่าชุมชนดังกล่าวมีเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับแมลง สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และสัตว์ปีก ผลของการศึกษาสามารถอภิปราย ดังนี้

เรื่องเล่าของแมลงปรากฏในรูปของเรื่องเล่าพื้นบ้านที่เชื่อมโยงกับการอธิบายสถานที่หรือภูมินาม คือ เรื่องท้าวคันธนาม ที่มีจิ่นายโม้เป็นตัวละครสำคัญที่ก่อให้เกิดเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อและพิธีกรรมของคนในชุมชน ในวรรณกรรมอีสานมักมีอนุภาคของเรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับแมลง เช่น แมลงที่ปรากฏในเรื่องพญาคันคากที่สะท้อนการต่อสู้ระหว่างผู้ด้อยกำลังกับผู้มากกำลัง คือ พญาแถน เรื่องของพญาคันคากที่มีบริวาร คือ สัตว์ต่าง ๆ รวมถึงแมลง เช่น มด ปลวก ผึ้ง ต่อ แตน ที่ขึ้นไปรบกับพญาแถนบนสวรรค์ ปัจจุบันเรื่องเกี่ยวกับพญาคันคากยังคงมีบทบาทสำคัญและดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวอีสานนับตั้งแต่อดีตเรื่อยมา ยังคงนิยมนำไปให้พระใช้เทศน์ในพิธีกรรมการขอฝน และใช้เทศน์ร่วมในพิธีจุดบั้งไฟขอฝน ทั้งนี้ในทางวิทยาศาสตร์แมลงได้ทำหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ เช่น ยารักษาโรค อาหาร ทั้งนี้มนุษย์มีความผูกพันกับแมลงมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ คนอีสานเรียกแมลงว่า แมง ปัจจุบันมีการศึกษาแมลงในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น สัตววิทยาพื้นบ้าน นิเวศวิทยาพื้นบ้าน และกีฏวิทยาพื้นบ้าน (Wongprom & Rojanawong, 2019)

เรื่องเล่าของสัตว์เลื้อยคลาน พบว่า จระเข้ในเรื่องเล่ามีบทบาทเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีฤทธิ์ อำนาจ สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้ใดก็ได้ นอกจากนี้ยังเป็นความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่ยังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจ และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่เชื่อในเรื่องของสัตว์ผู้คอยปกป้องรักษาสถานที่ต่าง ๆ สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสัตว์ ส่วนเรื่องเล่าเกี่ยวกับงูมักถูกใช้ในเชิงเปรียบเทียบในเรื่องความเชื่อ ทั้งในเรื่องงูใหญ่หรือพญานาคที่ถูกมองว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เป็นพลังอำนาจ (Singlumpong, 2018) สามารถนำมาเชื่อมโยงกับความเชื่อ

ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา และเรื่องลี้ลับ ทั้งในโลกตะวันออกและตะวันตก (Tandikul, 2018) ความเชื่อของชาวบ้านทำให้ทราบถึงการคงอยู่ของความเชื่อเกี่ยวกับงู ซึ่ง Wongthes (2000) กล่าวถึงพัฒนาการด้านความเชื่อของชาวอีสานตั้งแต่ยุคเริ่มแรกเป็นต้นมาว่ายุคแรกเริ่มในอีสานยังไม่มีศาสนาคนในสมัยนั้นย่อมมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ความเชื่อยุคเริ่มแรกของกลุ่มชนบริเวณแม่น้ำโขงคือลัทธิบูชานาคหรือบูชางูซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ เมื่อรับศาสนาพุทธและพราหมณ์จากอินเดียลัทธิบูชานาคจึงผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่เข้ามาใหม่ ดังเห็นบรรดานาคกลายเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา นอกจากนี้เรื่องเล่าเกี่ยวกับเต่าซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความหมายเป็นสากล เช่น มีนิทานพื้นบ้านเรื่องเต่าคำรวมถึงความเชื่อในเรื่องเต่าที่มีบทบาทเป็นแม่สื่อในนิทานเรื่องมีเนิก (แม่สื่อ) ซึ่งเล่ากันในกลุ่มชาวเขมรและส่วยในจังหวัดสุรินทร์ รวมถึงละแวกใกล้เคียง อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นนิทานอธิบายพิธีแต่งงานของชาวเขมร นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกระดองเต่า คือ ข้าวเปลือกที่เก็บไว้ในยุ้งฉางของบ้านมีการคลุมด้วยกระดองเต่าซึ่งเชื่อว่าช่วยชะลอให้ข้าวหมดช้าลง เป็นอีกตัวอย่างของวิธีคิดเชิงสัญลักษณ์เนื่องจากเต่าเป็นสัตว์ที่เคลื่อนไหวช้าจึงเป็นเหตุผลว่าการเอากระดองเต่าคลุมข้าวที่เก็บช่วยชี้ชวนให้ตวงข้าวเปลือกออกไปใช้เท่าที่จำเป็น

เรื่องเล่าของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับสุนัขที่เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการอธิบายภูมินามของชุมชน สามารถเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องหมาศักดิ์สิทธิ์ เช่น หมาในตำนาน และพิธีกรรมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความเชื่อเกี่ยวกับหมาสามารถแยกบทบาทออกได้ 4 กลุ่มใหญ่ คือ 1) บรรพชน 2) ผู้นำทางวัฒนธรรม 3) สัญลักษณ์ของการสืบเผ่าพันธุ์ และความอุดมสมบูรณ์ และ 4) ผู้เชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลก (Hongsuwan, 2006) Wongthes (2000) ยังเสนอว่าในวัฒนธรรมบ้านเชียงเมื่อคนเคารพยกย่องหมาเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์จึงมีพิธีกรรมฆ่าหมาเช่นวักเลี้ยงผีแล้วคนกินหมาที่เลี้ยงผีนั้นด้วยความเชื่อว่าเพิ่มพูนพลังศักดิ์สิทธิ์เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้าย ในอดีตคนกินหมาเฉพาะโอกาสพิเศษในพิธีเช่นวักเลี้ยงผีปีละครั้ง ไม่กินเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัวปรากฏในวัฒนธรรมความเชื่อโทเท็ม (totems) ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอำนาจพึ่งพากันระหว่างคนกับธรรมชาติ พบพิธีกรรมที่สัตว์ในความเชื่อลักษณะนี้ปรากฏในรูปของสัตว์บูชายัญ เช่น การบูชายัญด้วยวัว ทั้งนี้พบว่าความเชื่อเกี่ยวกับการทำให้วัวร้องเสียงดังหมายถึงสัญลักษณ์ของเสียงฟ้าร้อง (Nillakarn, 2018) เรื่องเล่าข้างต้นมีเนื้อหาสื่อความหมายถึงการนับถือสัตว์ใหญ่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อ ทั้งนี้สัตว์ใหญ่ที่นับถือต้องเป็นสัตว์พิเศษ ความเชื่อในเรื่องสัตว์พิเศษสื่อออกมาในการนับถือและการบูชาสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น การนับถือโคของชาวฮินดู (Pattanathanapha et al., 2018) เรื่องเล่าเกี่ยวกับเสือมีนัยของการเป็นเจ้าป่าเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องเสือทั้งความเชื่อในรูปลักษณ์และความเชื่อในรูปของอวัยวะ เช่น หนังเสือไฟกระดูกเสือ หน้าผากเสือ และเล็บเสือมีพลังไสยศาสตร์ในตัว (Phrakruchiratummathat, 2014)

เรื่องเล่าของสัตว์ปีกซึ่งสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับนกที่เกี่ยวข้องกับป่าอันมีความลึกลับซ้อนทับระหว่างความเป็นมงคล และความเป็นอวมงคลผ่านเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้อง (Sindhuprama et al., 2018) เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ปีกยังทำให้สามารถเชื่อมโยงได้ว่ามนุษย์มีความผูกพันและใกล้ชิดกับนกมาเป็นเวลานาน เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันทั้งในแง่ของ

การนำมาเป็นสัตว์เลี้ยงและนำมาเป็นอาหาร อนึ่งนกมีบทบาทเป็นผู้ที่ช่วยรักษาระบบนิเวศธรรมชาติให้สมดุล ความเชื่อในเรื่องนกพบว่า มีทั้งความเชื่อที่เป็นมงคลและอวมงคล ความเชื่อที่เป็นอวมงคล ในอดีตเมื่อพบนกบางชนิดอาจเชื่อว่าเป็นลางร้าย นำมาซึ่งความตายและเป็นพาหะนำโรค เช่น อีแร้ง หรือนกแสก เป็นต้น (Tarachai, 2020) ส่วนความเชื่อในทางมงคล เช่น สัตว์ปีกประเภทหงส์มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในทางความดี และความเป็นมงคลอยู่เสมอ ทั้งยังมีความหมายของการเป็นพาหนะศักดิ์สิทธิ์ (Vechasat, 1991) ดังนั้นเรื่องเล่าเหล่านี้ล้วนทำหน้าที่เชื่อมโลกของจินตนาการที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ

การศึกษาข้อมูลที่ได้จากมุขปาฐะภาคสนามในจังหวัดศรีสะเกษอาจทำให้ทราบถึงการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าที่ยังแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนซึ่งแม้สังคมมีการพัฒนาทางเทคโนโลยี แต่เรื่องเล่าที่นำเสนอความศักดิ์สิทธิ์ของสัตว์ต่าง ๆ ยังคงทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราว และผูกโยงกับวัตถุสิ่งของสถานที่ รวมถึงบรรยากาศต่าง ๆ ของชุมชน Tanta-Ariya (2018) กล่าวว่า ข้อมูลทางคติชนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องราวของวิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญา ดังนั้นการที่เรื่องเล่าต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงอยู่อาจช่วยให้ชุมชนดังกล่าวได้เรียนรู้ตัวตนจากสิ่งที่เรื่องเล่าทำหน้าที่ กล่าวคือ เรื่องเล่ามีบทบาทหน้าที่ ดังที่ Kawi (2015) เสนอว่าเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์ของชุมชนชี้ให้เห็นถึงรากฐานที่มาของกลุ่มคนว่ามีที่มาจากการอพยพหาที่ทำกินใหม่ มีข้อตกลงร่วมกัน มีความเชื่อพิธีกรรมร่วมกัน งานวิจัยของ Aungthongkamnerd (2019) พบว่า นิทานพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ในการบันทึกสภาพสังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คือ บันทึกเกี่ยวกับสังคมพุทธศาสนาแบบผสมผสานความเชื่อดั้งเดิม บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับระบบการศึกษาและระบบการดูแลรักษาโรคในสังคม นอกจากนี้ Chaiklam (2020) ยังพบว่าบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อกลุ่มคน ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล รองลงมา คือ การให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า การอธิบายที่มา และเหตุผล รวมถึงการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม ทั้งนี้หากพิจารณาเรื่องเล่าในด้านบทบาทของคติชนแล้ว เรื่องเล่ามีบทบาทต่อชุมชนเป็นอย่างมาก

References

Anuwatkasame, N. (2005). **The Use of Animals as Symbol in Thai Short Stories between B.E. 2500 - B.E. 2545.** [Master's thesis, Srinakharinwirot University]. http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Tha(M.A.)/Ngamthip_A.pdf. (In Thai)

Aungthongkamnerd, C. (2019). Rakhine Folk Tales: Function of Recording the Social and Lifestyle Aspects of Rakhine People. **The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal (GTHJ.), 25** (3), 15-27. (In Thai)

Boonsong, B. (2013). Mythologies: Principles in the World of Maya. **Journal of Humanities (Naresuan University), 10** (2), 1-10). (In Thai)

Charoenwong, P., & Khemnak, P. (1987). Take a Tour of Cave Art Pha Taem Khong Chiam. **Silpakorn Journal, 3** (12), 4-31. (In Thai)

Chaiklam, S. (2020). The Roles and Upakkilesa in the Lower Northern Folk Tales. **Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University, 39** (6), 115-127. (In Thai)

Chaowalitprapan, P. (2004). **Unusual Marriage Motif in Thai Tales.** [Master's thesis, Chulalongkorn University]. http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/66085. (In Thai)

Hongsuwan, P. (2006). The role of "Dogs" in the myths and rituals of various ethnicities in Southeast Asia. **Journal of Letters, 35** (2), 213-241. (In Thai)

Kawi, R. (2015). Tale Myth **Toponymy and History: Function Value and Identity of Thaphapum Community in Maelanoi, MAEHONGSON Province.** [Master's thesis, Chiang Mai Rajabhat University]. http://www.graduate.cmru.ac.th/core/km_file/345.pdf (In Thai)

Khemnak, P. (1989). **Rock art of the historic period in Pha Taem Khong Chiam.** Bangkok: Office of Archaeology Fine Arts Department. (In Thai)

Kongpim, N. (2020). **Study of Cultural Identity for Bankhaw Community of Ranot Distract Songkhla Province to Conduct Creative Tourism Route.** [Master's thesis, Prince of Songkla University]. http://https://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2016/17689. (In Thai)

Lakul, A., & Tularak, U. (2017). Tale Type and White Animal's Motifs In Ruined City Legends of North Eastern Region. **Journal of Language, Religion and Culture, 6** (2), 37-50. (In Thai)

Maneerat, P. (1982). **Anthropology and Folklore Studies.** Bangkok: Thammasat University Press. (In Thai)

Marknuan, P. (2013). **The Role and Transmission of Magic and Rituak in Folk Healers at Ban Nong Khai Changwat Kanchanaburi.** [Master's thesis, Chulalongkorn University]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/42820. (In Thai)

Muengluang, P., & Buahom, K. (2020, November 28). Benefits of Folklore Mentioned in "WannakhadiLamnam", a Set of Secondary School Book toward Thai Literature. **Lecture notes in 8th Nontri Isan National Graduate Research Conference.** Kasetsart University Chalermphrakiat Sakon Nakhon Province Campus. http://wb.yru.ac.th/xmlui/handle/yru/6509. (In Thai)

Munturaj, W. (2004). **An analysis of khmer folktales of Si Sa-At Sub-District, Khukhan District, Si Sa Ket province.** [Master's thesis, Silpakorn University]. http://www.sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/2820. (In Thai)

Nathalang, S. (2003). **Folklore Theories A methodology for analyzing legends and folktales.** Faculty of Arts Chulalongkorn University. (In Thai)

Nathalang, S. (2020, July 30). **Read fairy tales, read humans.** cufolklorecenter https://www.arts.chula.ac.th/folklore/index.php/2020/07/30/siraporn-2/ (In Thai)

Nillakarn, L. (2018). Belief culture with the faith management of the community. **Narkbhut Paritat Journal Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, 10** (2),11-20. (In Thai)

Ongkeaw, W. (2010). **Auspicious and unlucky beliefs about plants and animals of the villagers, Singhanakhon District, Songkhla Province.** [Master's Thesis]. Taksin University. (In Thai)

Pattanathanapha, J. (2018). Naga Beliefs in Isan: Buddhist and Brahmanical. **Lecture notes in The 14th International Conference on Humanities and Social Sciences (IC-HUSO) 2018 Khon Kaen University,** Khonkaen. (In Thai)

Phrakruchiratummathat. (2014). **Study of the relationship between the Chao Mae Song Nang ritual and supporting social ethics community on the bank of the Mekong River Nong Khai Province.** Mahachulalongkorn Rajavidyalaya University. (In Thai)

Rithisrithorn, O. (2019). **Representation and Construction of Nature in Thai Fantasy Novels.** [Doctoral dissertation, Mahasarakham University]. http://202.28.34.124/dspace/bitstream/123456789/60/1/56010161505.pdf. (In Thai)

Sangkaphanthanon, T., & Sangkaphanthanon L. (2018). Green Folklore: Folklore studies, in the View of Ecocriticism. **Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia (JSHRA), 243** (1), 3-30. (In Thai)

Singlumpong, O. (2018). The comparison of female representation between Chinese movie "The sorcerer and the white snake" and Thai movie "Maebia". **Apheit Journal, 24** (2), 109-118. (In Thai)

Sindhuprama, S. (2012). Tales of change Field-notes at Ban Kong, Po Karen, Lao Wiang and Lao Kang, Uthai Thani Province. **Journal of Sociology and Anthropology, 31** (2), 191-202. (In Thai)

Srisuchat, A. (1989). **Rock art of the historic period in Kanchanaburi.** Bangkok: Office of Archaeology Fine Arts Department. (In Thai)

Sriton, A., & Tularak, U. (2021, March 25). Sacred Water and Cultural Communication of Phu Wiang Mountain Community, Wiang Kao, Khon Kaen. **Lecture notes in The 22nd National Graduate Research Conference,** Khon Kaen University.

Sukkum, B. (2021). History, Story and Legend: Values, Roles and Identity of Kui Ethnic Group At Ku Village, Ku Sub-District, Prangku District, Sisaket Province. **Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences, 4** (3),1067-1080. (In Thai)

Tanta-Ariya, S. (2018). **Processes for Tourism Management by the Folklore of the Community.** [Doctoral dissertation, Silpakorn University]. DSpace Silpakorn University.http://ithesisir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/2385/1/56251802.pdf. (In Thai)

Tandikul, N. (2018, November 16). **mysterious animals and why to kill them. The Momentum.** https://themomentum.co/mysterious-animals-and-why-to-kill-them/ (In Thai)

Tarachai, P. (2020). **Conservation management of Nature Birds.** [Unpublished manuscript]. Faculty of Animal Science and Technology, MAEJO University. (In Thai)

Thongkaw, S., et al. (2018). **Tuat spiritual beliefs that influence local culture** [Grant]. Department of Cultural Promotion. (In Thai)

Vechasat, K. (1991). **The Mythical Swan in Thai Art.** Bangkok: Silpakorn University, Research and Development Institute. (In Thai)

Winithasathitkul, P., & Phramahachirachant. (2015). Folklore: Beliefs in Thai Society. **Journal of MCU Humanities Review, 1** (1), 31-44. (In Thai)

Wisudthiluck, S. (2017). **Animal kingdom: Anthropology of animals and animal studies.** Kobfai. (In Thai)

Wongprom, P., & Rojanawong, N. (2019). **Insects of Life: Learning Ways from Thung Kula to Community Forest.** Bangkok: Foundation of Rural Youth. (In Thai)

Wongthes, S. (2000). **Naga in the history of Southeast Asia.** Bangkok: Matichon. (In Thai)

Wongthes, S. (2016, May 30). **Dogs are the ancestors who gave birth to people in the Ban Chiang culture 3,000 years ago.** Matichon Online. https://www.matichon.co.th/columnists/news_154206. (In Thai)